

WAAR STOERE VLEGERS SAMENKOMEN

Goenoeng Api, vogelparadijs in den waren zin des woords (V)¹⁾

Een zoowel in uiterlijk als in levenswijze sterk van de in de voorgaande serie artikelen behandelde Oceaanvogels afwijkende soort, is de op Gn. Api broedende roodstaart-keerkringvogel, *Phaeton rubricauda westralis*. Door het feit, dat deze vogels gewoonlijk in holen en spelonken broeden, was het niet zoo heel eenvoudig een nauwkeurig inzicht te krijgen van het aantal geregeld op Goenoeng Api vertoevende exemplaren. Zulke schuilplaatsen worden trouwens ook vaak opgezocht door de vogels, die het eiland bezoeken om van de dagelijksche vermoeienissen uit te

Fig. 1. Kort na de „landing” ligt *Phaeton* dikwijls vrij hulpeloos op den grond.

[foto v. d. schr.]

rusten. Toch geloof ik niet zoo heel ver van de werkelijkheid af te zijn, wanneer ik aanneem, dat dit aantal tijdens mijn bezoek dicht bij de 200 dan bij de 100 lag.

Die verborgen levenswijze verhindert echter niet, dat men bijna op elk uur van den dag exemplaren van *Phaeton* op den vulkaan kan waarnemen, het meest in de late morgenuren en gedurende den namiddag. Gewoonlijk zag ik er slechts een paar tegelijk uit zee terugkeeren, maar op zoek naar geschikte schuilplaatsen langs de bijkans loodrechte hellingen en kraterwanden, groeide dit aantal niet zelden aan tot 10 en meer exemplaren. Langs deze aan spelonken zoo rijke bergwanden vliegend, zag ik *Phaeton* soms secondenlang voor zoo'n schuilplaats „in de lucht staan”, hetgeen hem oogenschijnlijk niet zoo heel gemakkelijk afging. Vele malen kon dit weinig imposante spelletje zich herhalen voordat

¹⁾ Zie tevens blz. 27, 41, 82 en 113 van dezen jaargang.

een geschikt onderkomen was gevonden of de vogel van operatieterrein veranderde. In andere gevallen echter zag ik de van zee terugkeerende vogels blijkbaar zonder eenige aarzeling in of vlak bij een geëigende schuilplaats „neervallen” en uit het oog verdwijnen. Ik zeg hier „neervallen”, omdat ik geen ander woord ken, dat deze handeling beter weergeeft! De „landingsmanoeuvre” vindt gewoonlijk zoo „hardhandig” plaats, dat men den vogel op eenigen afstand kan hooren vallen, waardoor men den indruk krijgt, dat de val niet of nauwelijks door de pooten wordt gebroken. Die pootjes zijn trouwens ook zóó klein, dat men ze eenvoudig niet in staat acht om den val van het zware lichaam te breken. Op den grond beland, schuift de dan hulpbehoevende vogel het lichaam naar de plaats waar hij zijn wil; daarbij maakt

hij wel gebruik van de pootjes, welke het lichaam telkens optillen en naar voren duwen, waarbij de vleugels gewoonlijk als „roeiwerktuigen” goede diensten bewijzen.

Ik zag *Phaeton* nooit lang buiten een hol of andere schuilplaats op den grond vertoeven gewoonlijk was hij binnen weinige seconden in zoo’n gat verdwenen. De moeite, die het hem kost om van den grond op te vliegen, waardoor hij zoo goed als geheel weerloos is, is aan die haast om weg te kruipen waarschijnlijk niet vreemd.

Behalve dat ik de keerkringvogel op Gn. Api bij het zoeken naar schuilplaatsen in verscheidene exemplaren bijeen zag vliegen, — aannemende, dat die vluchten met dat doel werden gehouden —, kon ik dage-

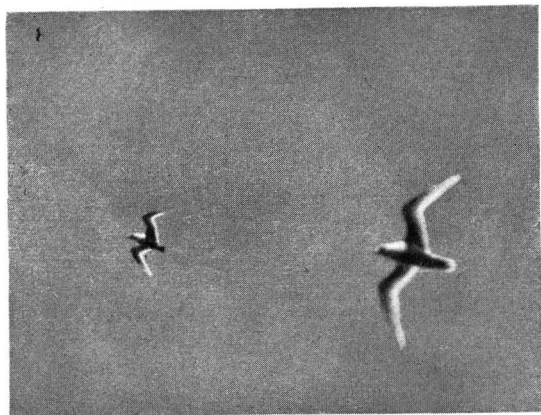

Fig. 2. Twee keerkringvogels in de vlucht langs de steile hellingen van den vulkaan.
(foto v. d. schr.)

lijks ook nog een ander vliegspel waarnemen, waaraan vaak door 5-15 exemplaren werd deelgenomen en dat dikwijls boven den krater plaats vond.

De gedragingen bij dit amusante luchtspel bestonden hierin, dat een aantal vogels in het rond vloog, de staart vaak schuin naar omlaag gericht en heen en weer bewegend, waarbij ze een luid geroep deden hooren, dat klonk als „uk... uk... uk... wouw” of „uwuk... uwuk... wouw”, afgewisseld door een hard „kieup... kieup” of „kieup... kieeee”. Niet zelden zag ik *Phaeton* bij dit rondvliegen een bijna verticalen stand aannemen en in zoo’n, men zou haast zeggen „klimmende” houding, stilstaan, waarbij de vleugels zéér snel heen en weer werden bewogen; een volgend oogenblik schoten ze dan weer met den kop naar omlaag, om kort daarop hetzelfde spelletje opnieuw te beginnen.

Deze weinig elegante speelvluichten waren, evenmin als het kampen met de op voedselroof uit zijnde *Fregata*’s, in staat dezen vogel een vooraanstaande plaats te bezorgen in de rij van de hier voorkomende vlieg-phenomenen. Het kan zijn, dat dit elders — waar de concurrentie minder fel is — anders is, maar hier in dit land der vliegekunstenaars par excellence kon *Phaeton* geen opvallende verschijning worden genoemd.

Wat het vederkleed betreft, vind ik hem echter wel de fraaiste van de op Gn. Api wonende vogel-familie. Het smetteloos witte, een weinig rose getinte veerenpak met de donkere vleugeltoppen, de donkere kopteekening, de fraai rood

gekleurde middelste staartpennen en de fel roode snavel brengen *Phaeton*, wat dit betreft, onbedreigd op het eerste plan.

De legsels, — voorzoover ik kon nagaan steeds slechts uit een ei bestaande —, vond ik bijna zonder uitzondering in holen en gaten, het meest talrijk tusschen de langs de Westhelling liggende lavablokken. In die gevallen, waar het ei niet in zulk een hol lag, trof ik den broedenden vogel of het jong tusschen het struikgewas of onder overhellend gesteente aan, doorgaans dan zóó, dat die plaats weinig of geen zon kreeg. Echter werden op deze gewoonte ook uitzonderingen geconstateerd en het gebeurde soms, dat ik de broedende vogels aantrof op een plaats waar een groot gedeelte van den dag de zon brandde en *Phaeton* hijgend met geopenden snavel de felle hitte trotseerde. Menschelijkerwijs gesproken zou men de veronderstelling maken, dat de vogels zich in zulke gevallen bij de keuze van den broedplaats vergisten en het ei bijvoorbeeld werd gelegd op een donkeren, zonloozen

dag, waardoor de consequenties van dieslechte keus niet direct merkbaar waren, maar t.a.v. vogels moet men met dergelijke gevolgtrekkingen wel uitermate voorzichtig zijn. Een feit is het, dat zoo'n broedplaats tot de uitzonderingen behoorde en hoe benauwd de broedvogel het in een door mij aangetroffen geval had, laat de film zien, die ik daarvan maakte.

Veel moeite kostte het ons in den regel niet om het verblijf van een broedenden keerringvogel te ontdekken, omdat deze het nest bij onze nadering niet verliet, maar dit meestal nogal luidruchtig trachtte te verdedigen, zoodra wij den voet wat al te dicht bij het nestgat plaatsten. Verborgten achter of onder de groote lavablokken, stootte hij dan gewoonlijk een doordringend „uk... uk... uk” of een „kieuw..... akuuuu..... kieuw..... akuuuu” uit, daardoor wel heel duidelijk de aandacht vragend voor zijn kostbaar bezit.

In vele door mij waargenomen gevallen zat de vogel zóó diep tusschen de andesiet-blokken langs de vulkaan-helling verborgen, dat ik hem in het geheel niet of slechts gedeeltelijk te zien kreeg, zoodat het alleen zijn harde stem was, die zijn tegenwoordigheid verried.

Fig. 3. Na een nogal hevigen strijd verliet de op den voorgrond zittende vogel het broedhol, waar hij dacht een schuilplaats te kunnen vinden.

[foto v.d. schr.]

Soms zaten de broedvogels op plaatsen, die gemakkelijk voor onze komst verlaten hadden kunnen worden, maar ook dan dachten de moedige dieren daar niet aan en verdedigden met als inzet hun eigen leven, hun bezit tot het uiterste, waarbij zij zich vooral op den snavel verlieten, die inderdaad zooals ik kon ervaren, zeer geschikt mag worden genoemd voor dit werk! Als ik het legsel wilde bemachtigen, moest ik dit onder den broedenden vogel weghalen; ik kreeg vaak den indruk, dat de vogels zich op het legsel vast drukten, want als ze zich—in moeilijkheden gebracht—in het nesthol verplaatsten, schoof het ei mee!

Fig. 4. Tusschen de lavablokken gevoelt *Phaeton* zich het best op zijn gemak.
[foto v. d. schr.]

deeltelijk bedekt zijn met een aantal licht- tot donker-violet tot purper-kleurige vlekken en vlekjes. Behalve eieren, waarvan de oorspronkelijke schaalkleur door een groot aantal kleine vlekjes zoo goed als geheel aan het oog wordt onttrokken, vindt men exemplaren, welke een slechts schaarsche en grove teekening dragen. Bij het bezien van enkele eieren, lijkt het alsof de kleur met een grove kwast op de schaal in overlangsche richting is uitgesmeerd, waardoor slordige lengtestreepjes ontstaan.

Merkwaardig is het, dat de vlekjes op enkele eieren met een natten vinger gedeeltelijk konden worden verwijderd, ofschoon ik toch niet den indruk kreeg, dat die teekening eerst na het leggen der eieren was ontstaan.

Vooral die grof gevlekte eieren deden mij denken aan de legsels van de Hollandsche torenvalk, ofschoon de eieren van *Phaeton* natuurlijk grooter zijn.

Het legsel wordt door beide seksen, die ik uiterlijk niet van elkaar vermocht te onderscheiden, bebroed; ik nam in enkele gevallen een felle verdediging van het broed-territorium tegenover soortgenooten waar. Gelegenheid om dit te

In geen enkel geval merkte ik, dat als onderlaag voor het ei eenig nestmateriaal was gebruikt; gewoonlijk lag het op den kalen grond of op wat verweerings-gesteente. Het ei beschouw ik als het mooiste, dat men op Gn. Api bij de daar broedende Oceaan-vogels kan aantreffen. Ofschoon in teekening en kleur van de eischaal soms belangrijke verschillen aan te wijzen zijn, kan gezegd worden, dat de eieren over het algemeen op een witten of vuilwitten ondergrond geheel of ge-

observeeren deed zich vooral voor, wanneer een soortgenoot in een hol, waar zich een broedende keerringvogel bevond, een schuilplaats trachtte te vinden. Daaruit zag ik geweldige gevechten geboren worden, waarbij niet alleen kop en snavel het moesten ontgelden, doch waarbij de over den grond schuifelende vogels elkaar ook in de vleugels pikten. De hierbij gebezigde „strijdkreet” klonk als een scherp „uk . . . uk . . . klieuw” of „klieuw . . . . . akuuuu” en ook wel als een scherp „keeee . . . keeee”. Ofschoon ik aanvankelijk meende, dat ook de eigen partner van een broedenden vogel op deze „hartelijke” wijze werd ontvangen, heb ik die booze zienswijze laten varen toen ik een paar keer gelegenheid had vredelievender tooneeltjes bij te wonen, bij een aflossing en bij een klein jong.

Ook jongen zag ik op deze wijze een vreemden indringer „begroeten”, terwijl zij er evenmin voor terugdeinsden ons te attakeeren wanneer wij al te dicht naderden.

Het jong komt niet naakt ter wereld, zooals ik dat boven beschreef t. a. v. de *Sulidae* en *Fregata minor*, maar het is op het oogenblik dat het de eischaal verlaat bedekt met fraai lichtgrijs dons; na korten tijd komen in de vleugels lichte pennen door met een donkergrijze, bijna zwarte teekening, terwijl de grootere jongen, zooals een der bijgevoegde foto's

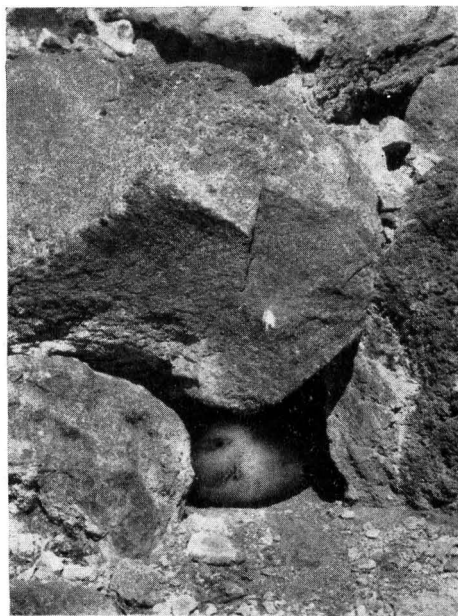

Fig. 5. Een klein jong van den keerringvogel in het nesthol.

[foto v. d. schr.]

doet zien, op de bovendeelen en vleugels grootendeels bedekt zijn met zoo'n licht en donker gekleurd veerenpakje, waardoor ze wel zéér afwijken van de ouden.

Hoelang dit jeugdkleed de jonge vogels siert weet ik niet; ik heb geen enkele rondvliegende *Phaeton* nabij Gn. Api opgemerkt, die die streepjes-teekening, of sporen daarvan, droeg.

Evenals dit met de zorg voor het ei het geval is, wordt ook het kleine jong door de beide oudervogels bewaakt en gekoesterd. Ofschoon ik meen te mogen aannemen, dat de kleine *Phaeton* in de eerste veertien dagen van zijn leven doorlopend door de ouden wordt „opgepast”, heb ik soms toch ook kun-

Fig. 6. Een jong van enkele weken oud, door mij uit het nestgat gehaald om gefotografeerd te worden.
[foto v. d. schr.]

nen constateeren, dat zulke jonge diertjes alleen werden gelaten.

Het voederen bij deze soort lijkt wel iets op dat, door mij bij enkele reiger-

soorten waargenomen. Wanneer een oude *Phaeton* met voedsel op het nest verschijnt, wordt de snavel spoedig door het jong vastgegrepen en krachtig omklemd, totdat die gedeeltelijk in den bek van het jong verdwijnt, waarna de volwassen vogel den snavel open spert en het voedsel zijn verdere bestemming volgt. Ik zag daarbij eens, dat een visch van circa 20 cm lengte door een jong van ongeveer veertien dagen werd overgenomen, zonder dat ik daarvan iets bemerkte. Eerst nadat het voeren was geëindigd en de oude den snavel had teruggetrokken, werd de visch (waarvan de staart nog buiten de snavel stak), als angst-reactie op onze komst weer uitgebraakt!

Of de volwassen keerringvogel het voedsel bij een héél klein jong mis-

Fig. 7. Broedend op een plaats, die een groot gedeelte van den dag in de zon lag.
[foto v. d. schr.]

schien op het nest stort, zooals dat bij sommige reigersoorten het geval is, weet ik niet, maar ik zag reeds bij een jong van een paar dagen, dat de snavel van het volwassen dier werd gegrepen en het voedsel op de boven beschreven manier werd overgenomen.

Zooals ik reeds mededeelde bij *Sula leucogaster*, vond ik ook van *Phaeton* een betrekkelijk groot aantal doode jongen; ook in dit geval betrof het bijna zonder uitzondering jongen, welke reeds goed in de veeren zaten en bijna vliegvlug geweest moeten zijn toen de dood hen achterhaalde. Evenmin als dit bij de zooeven

genoemde Jan van Gent het geval was, heb ik aanwijzingen kunnen vinden, die mij nader konden brengen tot de oplossing van dit raadsel. Dat de ouden hen niet meer zouden hebben kunnen terugvinden, kan ik niet aannemen. Zooiets kan misschien wel eens een enkele keer gebeuren, maar zeker niet dikwijls, omdat de groote jongen vrij onbeholpen zijn, en zeer waarschijnlijk tot op het oogenblik dat ze het nest voor goed verlaten, in hetzelfde nestgat blijven zitten. Jonge Jan van Genten dwalen nog wel eens af, maar daarvan kan m. i. bij de jonge keerringvogels nauwelijks sprake zijn.

Wanneer die sterfte der jongen bij beide soorten niet moet worden toegeschreven aan bepaalde gedragingen der ouden en het hier volkomen normale sterfgevallen betrof, moet het wel bevreemding wekken, dat dit verschijnsel door mij bij geen enkele andere op het eiland broedende vogelsoort werd waargenomen.

Ofschoon de keerringvogels evenmin als de overige op Gn. Api broedende Oceaanvogels daar belangrijke dierlijke vijanden schijnen te hebben, die jong of oud naar het leven staan, ondervinden zij—zooals ik bij het bespreken van *Fregata minor* reeds heb doen uitkomen—wel heel veel last van de rooflustige fregatvogels

waaraan zij zoo vaak het aangebrachte voedsel moeten afstaan. Of in die voedsel-rooverijen misschien de oplossing gezocht moet worden voor die hooge sterfte der juveniele exemplaren zou ik niet durven zeggen; waarschijnlijk lijkt mij ook dat niet.

Niet minder opvallende vogels dan de hierboven besproken groote soorten, zijn de op den vulkaan voorkomende kleinere visschers, de sterns, opvallend vooral door hun aantal en hun groote bedrijvigheid dichtbij „huis”. Tijdens mijn verblijf op Gn. Api overtroffen zij de groote Oceaanvliegers natuurlijk verre in aantal en zij waren luidruchtig genoeg om te voorkomen, dat wij hun aanwezigheid ook maar vooreenogenblik zouden vergeten.

Van de driesoorten, die ik op den vulkaan aantrof, moet zeker *Anous stolidus pileatus* als het meest talrijk worden beschouwd. „Bruine witschedelstern” luidt de naam, dien ik

Fig. 8. Kolonie van *Anous stolidus*, langs de krater-helling van Gn. Api.

[foto v. d. schr.]

hem gaf; niet minder passend zouden de namen zeeduif of bruine kokmeeuw zijn, want in hun doen en laten deden zij mij zoowel aan bepaalde soorten duiven als aan de in Holland zoo langzamerhand tot een plaag geworden kokmeeuwen denken.

Anous broedt op Gn. Api zoowel op plaatsen waar het schuim der golven de lavablokken bespat, als nabij het hoogste punt van den vulkaan, tot in de damp der dichtbij en in den krater liggende solfataren toe. Zelfs op plaatsen waar, in het algemeen gesproken, geen enkel ander levend wezen aanwezig was, konden wij vertegenwoordigers van deze soort aantreffen.

Midden in het *Pisonia*-bosch, waar men ze allerm minst zou verwachten, en waar men van het belangwekkende vogelleven, dat zich op dezen berg midden in een bijna peilloos diepe zee concentreerde, niets bemerkt, vond ik de nesten. Toen ik nabij de Westkust een gedeeltelijk in het bosch liggenden, donkeren grot binnendrong, op zoek naar salanganen en vleermuizen, vond ik in plaats van deze grotbewoners enkele exemplaren van *Anous*, die daar legfels hadden! Deze

stern maakte op mij den indruk in het geheel niet aan een bepaald milieu gebonden te zijn, waarmede niet gezegd wil zijn, dat hij geen voorkeur aan den dag legde voor een bepaald gedeelte van den berg, want dat was m.i. wel het geval. Het grootste aantal nesten vond ik nl. op den grond, langs den ouden lavastroom van Gn. Api.

Fig. 9. Soms maakt *Anous* een groot nest.
[foto v.d. schr.]

tectonischen aanleg" bij de vogels van dezelfde soort. Vermeldenswaard is het, dat ik op de solfatarenveldjes, waar talrijke legsels te vinden waren, geen nesten van grooten omvang te zien kreeg; wel hadden de vogels daar in sommige gevallen wat nestmateriaal bijeen gescharreld, maar verreweg de meeste legsels moesten zelfs dat ontberen en lagen op den barren grond.

Behalve op deze onbegroeide solfataren-velden en kale andesietblokken, vond ik de legsels vooral veelvuldig in de lage begroeiing op den ouden lavastroom, tusschen de daargroeien- de *Cenchrus inflexus* en *Ipomoea pes caprae*, en enkele in het hoogere struikgewas (*Trema virgata*, *Caesalpina crista*, e.d.) en in het hoge hout. In het stille *Pisonia*-bosch, waar men slechts enkele duiven zou verwachten, zagen wij eveneens geregeld de groote, hoofdzakelijk uit dorre bladeren gebouwde, nesten liggen, meestal in takvorken. Geheel verschillend met deze laatste wijze van nestbouw, lagen de eieren een ander maal weer in de *pandanus*-struiken

Bij de landing op het eiland had ik slechts weinige oogenblikken noodig om de eerste legsels van *Anous* te vinden; enkele eieren lagen zonder iets, dat op een nest geleeke, op de kale andesietblokken; andere waren gedeponeerd op een opvallend hoopje, door de vogels zelf bijeengebracht, plantaardig materiaal, w.o. bladeren, takjes, *pandanus*-blad, zeewier e.d. Geleek het soms, alsof de vogels nu eens enkele sprietjes, dan weer een groot nest onder het ei hadden gelegd, om dit voor vallen te behoeden, in andere gevallen kon die vrees daartoe onmogelijk de aanleiding geweest zijn, zoodat die uiteenloopende nestbouw waarschijnlijk hoofdzakelijk zijn oorzaak vindt in een individueel verschil in „archi-

Fig. 10. . . . maar het gebeurt vaak, dat het ei alles wat op een nest gelijk moet ontberen.

[foto v.d. schr.]

of in de hooge klapperboomen, waar ze niet zelden zonder eenig nestmateriaal in de bladoksels waren gedeponeerd!

Uit het bovenstaande moge voldoende blijken, met welk een vreemden kostganger wij hier te maken hebben: er is op Gn. Api geen vogel te vinden, die zóó'n verschil in nestbouw demonstreert en zulk een onverschilligheid aan den dag legt voor de omgeving waarin hij zich te broeden zet, als deze stern.

Nu ik het zoolang over het nest heb gehad, wordt het ook tijd, dat ik iets meer van de grootte van het legsel en de kleur van het ei vertel. Ik vond geen enkel nest met meer dan één ei of jong, zoodat ik ook bij deze soort aanneem, dat dit normaal is. In het eenige geval waar ik naast het ei (waarop door een volwassen vogel werd gebroed) een jong in een nest vond, nam ik aan, dat hier of het ei uit het oorspronkelijke nest bij het jong was gerold, of omgekeerd, dat het jong toevallig in het nest met het eene ei terecht was gekomen.

De eieren deden mij denken aan die van de in Holland broedende groote sterns, tenminste voor zoover ik mij die nog herinneren kan. De doffe of zwak glimmende eischaal is wit tot crème-kleurig en bedekt met een aantal onregelmatige primaire en secundaire vlekjes, die zich in de meeste gevallen op de stompe pool hebben geconcentreerd. De primaire vlekjes hebben doorgaans een licht tot donker kastanjebruinen tint, soms zelfs omberkleurig tot zwart, terwijl de secundaire teekening meer aschkleurig genoemd mag worden.

Over het algemeen wijken de eieren in teekening nogal van elkaar af, hetgeen ten aanzien van de grootte, echter in minder opvallende mate, eveneens het geval is.

Het legsel wordt door beide seksen, die ik door uitwendige kenmerken niet van elkaar heb weten te onderscheiden, bebroed.

Bij de aflossing nam ik enkele malen een soort ceremonie waar, welke bestond uit door de vogels jegens elkaar gemaakte buigingen, waarbij de snavel gewoonlijk werden geopend en het den indruk maakte alsof de tong in den ondersnavel omhoog werd getrokken; daarbij deden zij een zwak, heesch geluid hooren. Wanneer de snavel bij zulk een buiging naar omlaag was gericht, bleef de vogel een oogenblikje in die houding staan, alsof hij iets van de zwemvliezen wilde wegpikken.

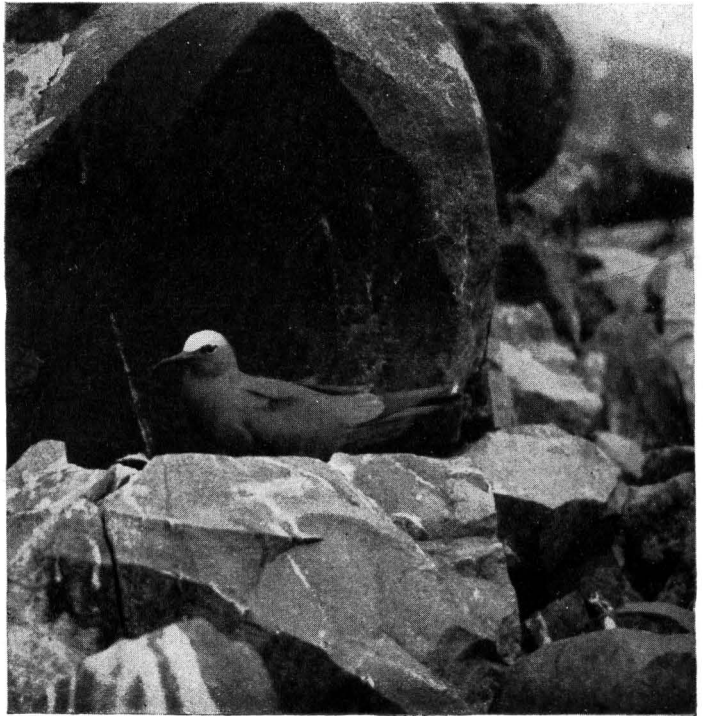

Fig. 11. *Anous* temidden van reusachtige andesietblokken.

[foto v d. schr.]

Fig. 12. In deze pandan bevonden zich verscheidene nesten van
[foto v. d. schr.] *Anous stolidus*.

Die buigingen zag ik de vogels ook uitvoeren bij ontmoetingen tusschen verschillende exemplaren der zelfde soort, welke ik niet als elkaars partner beschouwde. Een nieuwkomer, die zich dan bij een aantal reeds zittende vogels voegde, werd dan vaak „begroet” met een zacht gekraai, dat klonk als „kra... kra... kra” of „kurrr .. kurrr.. kurrr”, waarbij kop en hals gewoonlijk schuin omhoog werden gestrekt.

Op de nadering van den mensch wordt door de verschillende exemplaren op nogal uiteenlopende wijze gereageerd, hetgeen behalve door de mate van bebroeding van het ei of den leeftijd van het jong, afhankelijk moet zijn van individuele geaardheid, waarbij n.m.m. het verschil in sekse geen of een ondergeschikte rol speelt. Het kan gebeuren, dat de vogel het nest reeds verlaat wanneer de mensch

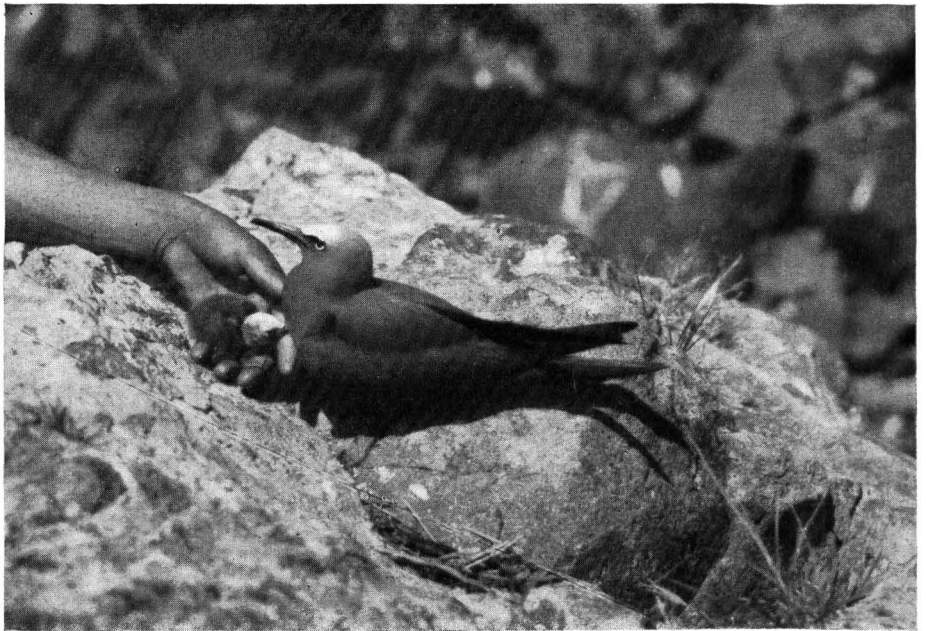

Fig 13. ARNOLUS houdt het jong op de hand, zonder dat de oude vogel moeite doet dit te verhinderen.
[foto v. d. schr.]

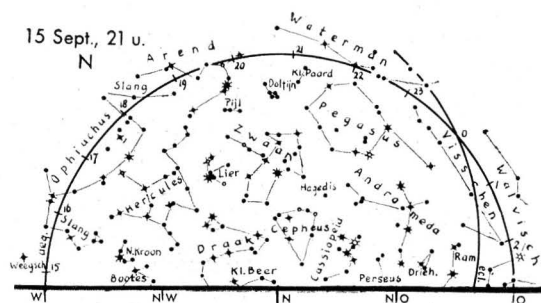
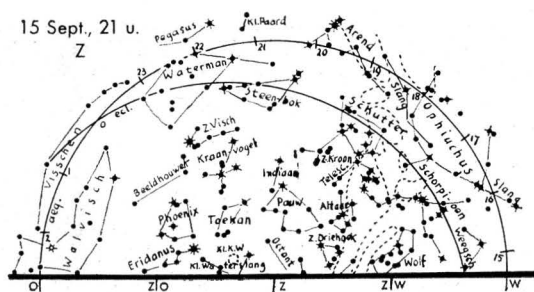
daarvan nog ver verwijderd is, maar soms wacht hij daarmee totdat de vijand tot op enkele meters is genaderd, en een enkele keer denkt hij in het geheel niet aan wegvliegen, zelfs al staat men op een paar decimeter van het nest af!

In enkele gevallen liet een broedende *Anous* zich door ons over den kop en vleugels strijken, en eenmaal liet deze het toe, dat ik hem bij den snavel pakte, het jong onder hem weghaalde, e.d ; deze vogel stapte zelfs op mijn hand wanneer ik zijn jong opnam! De partner van dit dier was echter zeer agressief en deze verliet het jong reeds, als wij het nest op grooten afstand naderden; hij kwam dan in snellen vlucht en luid krijschend recht op ons af, vloog rakelings over onze hoofden en keerde, eenmaal achter ons, onmiddellijk om teneinde een nieuwen „luchtaanval” voor te bereiden. Dit laatste gedrag was trouwens het meest normale en het gebeurde bij zulke aanvallen ook wel eens, dat de vogels het hoofd van de mij vergezellende inlanders met den priemsnavel aanraakten en mijn pet of hoed beroerden, ofschoon het in de meeste gevallen zoover gelukkig niet kwam. In het *Pisonia*-bosch loopende, slaagde ik er eens in zulk een agressief aangelegde *Anous* met de hand te grijpen!

Buitenzorg, Juni 1939.

A. HOOGERWERF.
(Wordt vervolgd)

DE STERRENHEMEL IN SEPTEMBER

STERRENGROOTTEN: 0 en 1 *, 2 ★, 3 ◆, 4 • ; veranderlijk ○

GELDIGHEID DER STERRENKAARTJES :

15 Mei	15 Juni	15 Juli	15 Aug.	15 Sept.	15 Oct.
5 u.	3 u.	1 u.	23 u.	21 u.	19 u.

Aan het begin der maand gelden zij één uur later, op het einde één uur vroeger.

MAANPHASEN : L. K. 5 Sept.; N. M. 13 Sept.; E. K. 20 Sept.; V. M. 23 Sept.

PLANETEN. — MERCURIUS is onzichtbaar (bovenste conjunctie op 22 Sept.)

VENUS komt in bovenste conjunctie met de zon op 5 Sept. en is niet te zien.

MARS is in den voornacht nog goed waarneembaar (ondergang 3,2 u. — 1,8 u.) en keert terug op haar baan (R. K. 20,0 tusschen Schutter en Schorpioen).

JUPITER, in de Visschen (R. K. 0,4), komt op 1 Sept. te 19,8 u. op en staat op 27 Sept. in oppositie met de zon (opkomst te 18u!).

SATURNUS komt reeds vroeg in den nacht op (21,4 u. tot 19,3 u.). R. K. 1,9 in de Visschen.

De Bilt.

S. W. VISSER.